

УДК 94 (477)

Степан Борчук

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЕТАПИ СТВОРЕННЯ «ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОГО СЛОВНИКА»

Лютнева революція 1917 р. у Росії, а відтак й розгортання подій Української революції 1917–1921 рр. кардинально змінила ситуацію у суспільно-політичному житті колишньої імперії Романових. За цих обставин завершення енциклопедичного проекту «Украинский народ в его прошлом и настоящем», попри уся проведену підготовчу роботу, втрачало сенс. На порядок денний висувалося питання підготовки власної українознавчої й україномовної енциклопедії.

З початком подій Української революції більшість активістів петербурзької української «Громади», у тій чи іншій мірі задіяних у підготовці української енциклопедії, асинхронно, але переїздить в Україну, де зосереджується центр національного життя й відбуваються складні процеси державотворення.

Розкриваються важкі етапи створення та написання «Енциклопедичного словника». Висвітлюються історичні події, які призводили до певної зміни у зібраний матеріал та вплив на життя і діяльність керівників проекту.

Ключові слова: державотворення, революція, словник, енциклопедія, енциклопедичний словник.

Потрібно сказати, що початок 20-х років ХХ ст. визначався не лише одним енциклопедичним проектом під егідою УАН. Біографічний словник був досить важливою ініціативою, однак він мав і певні обмеження – охоплював лише персоналії, залишаючи поза увагою історичні події, досягнення, природничо-географічні, економічні та інші явища, якими була багата колишня й тогочасна Україна. Тому 6 грудня 1920 р. Спільне зібрання УАН підтримало пропозицію співробітників Постійної комісії Біографічного словника щодо необхідності підготовки Енциклопедичного словника, ухваливши розглянути план Словника після подання його комісією [7, 461].

У «Звідомленні про діяльність Української Академії Наук за 1920 р.» лаконічно зауважувалося: «Комісія для складання Енциклопедичного словника закладалася вже наприкінці 1920 р., і багато про неї казати не доводиться. Треба тільки зазначити, що російські енциклопедичні словники (Брокгауза і Ефрона, т[оварист]ва Гранат і т. ін.) абсолютно не задовольняють потреб України, а до того, серед новітніх форм життя, викликаних революцією, ті російські словники являються геть перестарілими, чистими анахронізмами. Енциклопедичний словник Української Академії наук пристосовується до нової дійсності. Він повинен бути складений на протязі приблизно двох літ. Редакторами відділів являються дійсні академіки та інші видатні вчені, а технічний провід над Комісією енциклопедичного словника мають голова П. Я. Стебницький та керувачий М. С. Синицький, секретар комісії – С. П. Постернак» [7, 258].

На розвиток вищезгаданого рішення від 6 грудня 1920 р., 24 січня 1921 р. Спільне зібрання УАН «для негайного початку праці Комісії для складання Енциклопедичного словника» обрало до її складу академіків М. П. Василенка, А. Ю. Кримського, В. І. Липського, П. А. Тутковського, а також П. Я. Стебницького й М. С. Синицького. Скликання перших зборів Комісії доручалося П. Я. Стебницькому [7, 463].

Отже, на початку 1921 р. при Всеукраїнській Академії наук, окремо від Постійної комісії Біографічного словника українських діячів, було створено іншу спеціальну комісію для розробки універсального довідника у 25-ти томах, яка отримала офіційну назву – Комісія для складання Енциклопедичного словника. Формально ця структура розпочала свою діяльність у січні 1921 р. під головуванням П. Стебницького, який був одним з ініціаторів проекту і його палким прихильником, та за активної участі авторитетних представників інших відділів Академії наук.

В академічному «Звідомленні за 1921 р.» стверджувалося, що Комісія для складання Енциклопедичного словника фактично розпочала свою роботу лише з весни 1921 р.: «А що ніякого енциклопедичного словника, українською мовою виданого, досі ще не було, то Комісії довелося переробити величезну підготовчу роботу: поскладати списки статей, які є по друкованих європейських та слов'янських енциклопедіях, попереказати заголовки тих статей на українську мову та й розкласти все в алфавітному порядку, повимазувати заголовки таких статей, котрі для української енциклопедії не потрібні і, навпаки, внести в список заголовки тих статей, які для українського словника неминучі, а по чужих енциклопедіях нема їх. Цюю важку й нудну, довженну роботу Комісія переробила під керуванням своєї президії, що складалася з Голови – П. Я. Стебницького, керівничого – М. С. Синицького та секретаря – С. П. Пастернака» [4, 12].

Принципові питання щодо організації й напрямку діяльності Комісії для складання Енциклопедичного словника її президія вирішувала або з трьома іншими членами Комісії, обраними від Академії наук – А. Ю. Кримським (від Історично-філологічного відділу), В. І. Липським (від Фізично-математичного відділу), М. П. Василенком (від Соціально-економічного відділу), або у спільних засіданнях з колегією редакторів, відомих учених, які репрезентували такі спеціальності – напрями: філософію – проф., згодом акад. О. М. Гіляров; соціальні науки – проф. В. І. Синайський; економічні науки – акад. Р. М. Орженцький; філологію – акад. А. Ю. Кримський; літературу – акад. А. М. Лобода; фізично-математичні науки – акад. В. О. Плотников; геологію – акад. П. А. Тутковський; біологію – акад. О. В. Фомін; прикладні науки – проф. О. П. Котельников; медицину – проф. О. І. Сонкевич; мистецтво – акад. Ф. І. Шміт; історію – акад. М. П. Василенко; географію – професори В. О. Кістяківський та В. І. Лучицький [3, 24]. Головою цієї комісії було призначено П. Я. Стебницького, а секретарем – С. П. Постернака. Саме Степан Пилипович Постернак (Пастернак; 1885–1938) в 1923 р., після смерті П. Стебницького очолив Комісію й керував нею до повного її розпуску у 1924 р. [10, 29].

Загалом «Енциклопедичний словник», за задумом його укладачів, планувався як науковий довідник теоретичного і практичного спрямування, корисний для найширших кіл читачів. До його змісту повинні були входити статті, що висвітлювали б найважливіші теми українознавства: історію, етнографію, геологію, народну творчість, науку та інші сфери, в яких не лише б відображалися особливості українського природного та соціального середовища, а й досягнення українського народу упродовж

його історії. У відповідності до енциклопедичної традиції, видання мало будуватися за алфавітним списком, починаючи з першого тому – «А».

Однак з метою популяризації видання і – найголовніше – ролі і місця України у світі, її загальнокультурних здобутків – було скликано нараду за участю київських учених, президії Комісії для складання Енциклопедичного словника, на якій ухвалено рішення про підготовку позачергового тому (або двох томів) під загальною назвою «Україна». Редактором цього тому/томів був призначений акад. С. О. Єфремов.

Деталі підготовки «національного тому» Енциклопедичного словника з'ясувалися, наприклад, у листі Комісії за підписом акад. О. І. Левицького від 27 липня 1921 р. до акад. М. П. Василенка з пропозицією взяти на себе (чи за участю своїх співробітників) опрацювання певних розділів цього тому про історію України й історію «західноросійського права». У листі, зокрема, йшлося: «Для того, щоб надати всьому тому єдність викладу, щоб не було повторювань в окремих статтях, комісія просить Вас в першу чергу розробити детальний план запропонованої Вам теми роботи, зазначивши, з одної Вашої чи з кількох статтів ріжних авторів буде складатися цей розділ. Опріч того, треба зазначити потрібний, на Вашу думку, приблизний розмір майбутньої статті (чи кількох статтів), виходячи з того, що 1 том (чи 2 томи) про Україну в 40–60 аркушах повинні в стислому вигляді дати нарис всього життя України, з усіх його сторін, в усіх процесах і явищах. До цього треба зауважити, що ні план тому, ні формул[ір]овка розділів не є остаточні і мають бути обмірковані на найближчому засіданні авторів [...]. Але дуже бажано було б, якби Ви передали розроблений Вами план за кілька день до наради в президію Комісії для складання енциклопедичного словника (Володимирська, № 37, пом[ешкання] 12, щодня від 11 до 3); тоді президія разом з редактором цього тому могли б зробити до наради зводку всіх планів і доложити на нараді [...].» [7, 458].

В академічному «Звідомленні за 1921 р.» повідомлялося, що Комісія для складання Енциклопедичного словника, її керівництво, редактори та запрошені у проект співробітники «виготовували статей приблизно на два перші томи»; окрім того, Комісія також вирішила опублікувати позачерговий енциклопедичний том «Україна», головним редактором якого було призначено акад. С. О. Єфремова. Стверджувалося, що «праця над цим томом успішно посувається наперед» [7, 12].

У проект Енциклопедичного словника, в тому числі до підготовки тому «Україна», упродовж 1921–1923 рр. були залучені такі академічні працівники (крім академіків й вищезгаданих редакторів відділів): *Олекса Юхимович Андрієвський* (1860–1930), науковий секретар відділу історії (з квітня 1921), нештатний постійний співробітник (1921–1923) Комісії для складання Енциклопедичного словника (ЕС) (згодом нештатний постійний співробітник Біографічної комісії); *Бігановська Є. І.* (1893 – ?), старший учений співробітник (1921) Комісії ЕС, авторка вищезгаданих спогадів про П. Стебницького; *Бронмілер Карл-Генрік Карлович*, секретар природничого відділу Комісії ЕС (1921); *Вдовиченко Семен Григорович й Воронін Семен Григорович* (1895 – ?), діловоди Комісії (1921); *Гаврик О. А.*, учений секретар відділу географії (1921); *Ковальська Євгенія Данилівна*, науковий співробітник (1921); *Левитський О. Ф.* (1891 – ?), учений секретар відділу прикладних наук Комісії ЕС (1921); *Павловський Мефодій (Методій)*

Іванович (1885 – ?), учений секретар відділу мистецтв Комісії ЕС (1921); *Паночіні Сергій Сергійович* (1890 – ?), учений секретар відділу зоології та біології (1921); *Пелех Петро Михайлович* (1887–1961), секретар філософського відділу (1921); *Пивовар Микола Петрович* (1896 – ?), нештатний постійний співробітник (1923); *Скаржановський Олекса Юрійович* (1879 – ?), старший учений співробітник (1921); *Слинько Микола Петрович* (1877 – ?), старший учений співробітник (1921); *Собкевич Антін Іванович* (1883–1945), редактор підвідділу медицини Комісії ЕС (1921); *Сумневич Дмитро Михайлович* (1885 – ?), секретар відділу соціально-економічних наук (1921); *Сушицька Поліна Оверкіївна* (1890 – ?), нештатний постійний співробітник (1923); *Требінська Олена Миколаївна* (1885 – ?), старший учений співробітник (1921), нештатний постійний співробітник (1923) Комісії ЕС; *Филипович Павло Петрович* (1891–1937), поет, літературознавець, перекладач, учений секретар відділу філології та літератури Комісії для складання Енциклопедичного словника (1921) [7, 513–544].

Починаючи з 1922 р. Комісія та редакторський колектив позачергового тому «Україна» на чолі з С. О. Єфремовим розпочали планомірну роботу щодо складання реєстру потрібних статей. Ця робота, незважаючи на особисту енергію та ентузіазм керівництва, затягнулася майже на два роки. Лише на початку 1924 р. реєстр мав бути завершений й надалі – розпочатися робота щодо формування статей.

Однак подальший перебіг роботи новоствореної комісії зазнав тих самих труднощів, що з ними майже одночасно зіштовхнулася й Біографічна комісія. І передусім тут варто назвати фінансові проблеми, котрі загострилися на рубежі 1921–1922 рр. внаслідок політики «воєнного комунізму» й загального виснаження економіки та голоду. У «Звідомленні за 1921 р.» повідомлялося щодо Комісії для складання Енциклопедичного словника: «На превеликий жаль, складати Енциклопедичний словник і, очевидно, негайно платити авторам статей належні їм гонорари – це вимагає для теперішніх часів страшної сили грошей. Незабаром бюджет Енциклопедичного словника може статися значно більшим, ніж бюджет цілої Академії наук. Тому доведеться, мабуть, Академії Наук цілком відокремити від себе Комісію для складання Енциклопедичного словника, щоб вона не виходила вже в річний обрахунок Академії, а лиш перебувала з нею у з'єднанні» [4, 13].

23 грудня 1921 р. на Спільному зібранні ВУАН було розглянуто подання акад. Р. М. Орженцького щодо необхідності окремого бюджету для Комісії Енциклопедичного словника у зв'язку з рішенням РНК УСРР від 27 вересня 1921 р. щодо скорочення штатів Академії. Пропозиція не дістала підтримки зібрання – було ухвалено не виробляти окремого бюджету Комісії на перше півріччя 1922 р. Тоді ж Комісія з Першого, Історично-філологічного відділу, була передана до установ при Спільному зібранні [7, 459].

23 серпня 1922 р. Спільне зібрання ВУАН затвердило повідомлення Комісії для складання Енциклопедичного словника щодо змін в особовому складі у зв'язку із скороченням штатів та переорієнтацією праці на виготовлення каталогів й списків для словника. Було вирішено клопотатися перед владою про асигнування коштів на негайне завершення й друк двох

позачергових томів, присвячених Україні й «здебільшого вже готових» [1, арк. 2]. Кошти так і не були виділені. В академічному звіті за 1922 р. укотре вже констатувалося: «Спільне зібрання, окрім загального керування справами Академії наук, має в своєму віданні всі ті академічні установи, котрі не можуть бути прикріплені до одного якогось відділу, а мають вагу для всіх відділів.

Поміж такими установами дві перебували минулого року в безвихідно лихому становищі. Це – а) Комісія для складання Біографічного словника діячів України та б) Комісія для складання Енциклопедичного словника. Головою в обох комісіях був П. Я. Стебницький, причому головним редактором для тому «Україна» в Енциклопедичному словнику був акад. С. О. Єфремов. Хоч коло обох комісій й групувались першорядні наукові сили, але повний брак коштів для оплати статей призвів до того, що замовлені статті перестали надсилатися, і праця в обох згаданих комісіях полягала вже тільки в тому, щоб підготовлювати реєстри потрібних статей» [7, 334].

Упродовж голодних 1921–1922 рр. Комісія для складання Енциклопедичного словника, як і Біографічна комісія, зазнавала постійних втрат особового складу через штатні скорочення, еміграцію за кордон й насамперед смерть внаслідок пошестей й голодного виснаження. Так, у травні 1922 р. помер керівничий над працями Комісії для складання Енциклопедичного словника Максим Стратонович Синицький (1882–1922) – український громадський і культурно-освітній діяч, правник, фундатор і голова Українського клубу й «Просвіти» у Києві (1905–1906), співзасновник і керівник видавництва «Час», завідувач канцелярією редакції «Громадська думка» (1906).

Співробітниця Комісії Енциклопедичного словника Є. Бігановська згадувала, яке тяжке враження справила ця смерть на голову Комісії П. Я. Стебницького: «Ще Петро Януарович не одужав зовсім, як захворів на висипний тиф М. С. Синицький. Це сильно стурбувало Петра Януаровича: в останній час між М. Синицьким і Петром Януаровичем були дуже приязні відносини, зав'язалися вони ще за спільної роботи в «Часі», а потім зміцніли вже в умовах академічного життя й роботи. Вони дуже цінували і любили один одного, і коли М. Синицький зліг, то Петро Януарович наче осиротів. Крім того, Петро Януарович став якось нервуватися: видно було, що його турбує пошесть сипняку, що йому боязко залишатись у кімнаті, де все говорить про цю страшну хворобу [...]. М. Синицький не переніс хвороби і помер. На похоронах був і Петро Януарович – кволий, прозорий і осиротілий. Говорив він промову від т[оварист]ва «Час» (на Володимирській вулиці, проти колишнього приміщення т[оварист]ва «Час», 37); стояв знеможений, згорблений, наче поменшав, був блідий, як воскова свічка. День був сонячний, теплий, Петро Януарович дивився кудись у небо, говорив тихо, але проникливо й гаряче. Потім пройшов за труною ще кварталів зо два й повернув додому» [2, 582].

23 серпня 1922 р. Спільним зібранням ВУАН керівничим над працями Комісії Енциклопедичного словника затверджений Степан Пилипович Пастернак, перший директор Всенародної бібліотеки України (1923–1929) [1, арк. 2]. 14 березня 1923 р. помер голова Комісії П. Я. Стебницький.

Академічний звіт за 1923 р. констатував «безвихідно-лихе» становище Комісії для складання Енциклопедичного словника, стверджуючи:

«Діяльним, напрочуд діяльним секретарем, а після смерті Стебницького і головою [Комісії] Енциклопедичного словника – був С. П. Постернак. Тільки ж їхня особиста енергія не врятувала справи. Хоч коло Комісії гуртувалися першорядні наукові сили, але *цілковитий* брак коштів для оплати статей кінець-кінцем спинив усе. Треба було б великих кредитів од держави, а вони не відпускалися, – і отой брак коштів привів нарешті до того, що замовлені статті перестали до словника надсилатися. Ще 1922 р. праця в Комісії Енциклопедичного словника полягала вже тільки в тому, щоб підготовлювати реєстр потрібних статей. Такий реєстр – на весну 1924 р. буде закінчений, а тому вже постановлено, що з весни 1924 р. можна буде всяку працю над Енциклопедичним словником остаточно припинити, а величезного готового реєстра і готові статті – треба буде переховувати до іншого часу, сприятливішого для енциклопедій» [5, 9].

1923–1924 рр. Комісія для складання Енциклопедичного словника працювала у вкрай урізаному складі: штатним співробітником був керівничий над працями Комісії С. П. Пастернак (він же одночасно директор ВБУ); нештатними постійними співробітниками: Олексій Юхимович Андрієвський; Микола Петрович Пивовар; Поліна Оверкіївна Сушицька й Олена Миколаївна Требінська [6, 158]. Далі Комісія припиняє свою, бодай вкрай обмежену, діяльність, зникаючи зі сторінок звітів ВУАН.

Коштів на принаймні два багатотомних енциклопедичних проекти ВУАН відверто забракло – більшовицька диктатура в Україні неприховано не бажала підтримувати національних українських енциклопедій, тим більше тих, ініціаторами й виконавцями яких виступали «старі українські діячі», які ще мали досвід національної роботи й культурницького спротиву денационалізаційній політиці царату. Та й фінансовий стан СРСР/УСРР, зруйнований «воєнно-комуністичним експериментом», засвідчував політико-економічну неспроможність тоталітарного режиму. Тимчасова лібералізація з кон'юнктурним запровадженням непу тимчасово пожвавила економіку, але політичні антиукраїнські заборони зберігали свою чинність – навіть попри формально проголошену 1923 р. «політику українізації».

Загальну ситуацію у ВУАН яскраво змалював М. С. Грушевський невдовзі після свого повернення в Україну. У листі до свого американського кореспондента В. Кузіва від 20 березня 1924 р. він так описував економічний й психологічний стан академічних працівників: «Житє упорядковується, люде почали краще відживлятися, тішаться, що можуть їсти білий хліб, молоко, потрохи м'ясо. Се сталося так недавно, по нечуванім попереднім голодуванню, що вони ще й досі не можуть прийти до себе. Але всі інші потреби зістаються незадоволеними, – здобуте їжі все ще змушує напружувати всі сили (ціни її дуже йдуть вгору): платні дуже маленькі, і люде мусять набирати по кілька посад, бігати з одної до другої цілий день, – і через се й робота їх лиха, непродуктивна, і вони не мають змоги думати ні про які культурні інтереси. Театр, книга, концерт – все се для нашої інтелігенції річи неприступні. І значна частина її все-таки сильно потребує допомоги, бо потратила посади або й не мала їх, або має такі мінімальні платні, що не вистачає навіть на обід» [9, 57].

1926 р. було зроблено спробу реанімувати функціонування Комісії для складання Енциклопедичного словника. 10 травня 1926 р. на Спіль-

ному зібранні ВУАН було заслухано повідомлення Неодмінного секретаря Академії акад. А. Ю. Кримського про відновлення роботи Комісії Енциклопедичного словника [7, 580]. Але практичних результатів ця спроба не дала. 19 листопада 1929 р. Президія ВУАН ще раз запропонувала академічним Відділам «внести пропозиції щодо поновлення видання Енциклопедичного словника в Академії» [7, 393]. За умов розгортання масових арештів у сфабрикованій «справі СВУ» таких пропозицій не надійшло.

Однак, незважаючи на фактичне припинення робіт, Комісія для складання Енциклопедичного словника продовжила своє існування до 1930 р., коли передала накопичені матеріали до редакції «Української Радянської Енциклопедії» [12, 122]. Саме цей акт остаточно завершив діяльність Комісії, адже однозначно підкреслював – вся наукова енциклопедична діяльність в республіці тепер буде зосереджена навколо нового проекту.

Незважаючи на невдачу у виданні Українською Академією наук Біографічного словника діячів України й Енциклопедичного словника, робота над цими проектами була адекватною відповіддю вітчизняної інтелігенції на виклики часу, серед яких важливе місце займала й потреба у створенні національних українських енциклопедичних видань. Та активність, яку проявили не лише штатні працівники, а й позаштатні кореспонденти, в тому числі і за кордоном, засвідчила потребу у нових українських енциклопедіях, сформованих не за класовим («пролетарським» або навіть «робітничо-селянським»), а за національно-територіальним принципом, включаючи до цих видань усіх історичних діячів, які жили й відзначилися на українських теренах незалежно від їхньої етнічної/національної приналежності або ж займалися українознавством у широкому значенні цього терміну.

І за ідеями, покладеними в основу підготовки енциклопедичних проектів УАН-ВУАН 1918 – початку 1930-х рр., і значною мірою за персональним складом словниково-енциклопедичних комісій Академії наук вони засвідчували майже сорокарічну тяглість новітньої української енциклопедичної традиції, яка вела відлік від «словникових зібрань» на помешканні проф. В. Б. Антоновича у середині 1890-х рр.

І так само, як і російська імперська влада заборонними актами останньої чверті XIX ст. переслідувала українську культуру [11], так і її російські більшовицькі спадкоємці продовжували «заборонний курс» своїх попередників, унеможливаючи, зокрема, появу на контрольованій ними території України немарксистських українських енциклопедичних видань. Щоправда, на відміну від «ліберального» царату, керманічі СРСР вдавалися назагал й до фізичного знищення українських культурно-освітніх й наукових діячів, осіб, задіяних у підготовці енциклопедичних видань.

Література

1. ІР НБУВ. – Ф. 1. – Спр. 26258. – Арк. 2; Ковальчук Г. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.). – С. 179–183.
2. Бігановська Є. Спогади: [Петро Януарійович Стебницький] / Бігановська Є. // Вибрані твори // Петро Стебницький. – 583 с.
3. Варава Т. Словникові комісії УАН-ВУАН (1918–1933) / Т. Варава // Бібліотечний вісник. – 2000. – № 2. – С. 24–27.

4. Звідомлення за 1921 р. / Всеукраїнська Академія Наук. – Берлін : Вид-во української молоді, 1923. – 12 с.
5. Звідомлення Всеукраїнської Академії Наук у Києві за 1923 р. : З нагоди п'ятирічного існування Академії 1918–1924 / Всеукраїнська Академія Наук. – К. : Друкарня УАН, 1924. – 9 с.
6. Звідомлення Української Академії Наук у Києві за 1924 р. / Українська Академія Наук. – К. : Друкарня УАН, 1925. – 158 с.
7. Історія Національної Академії наук України 1924–1928 : Документи і матеріали. – 580 с.
8. Ковальчук Г. Директори Всенародної бібліотеки України (20–30-ті рр.) / Галина Ковальчук // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2000. – № 2–4 (13–15). – С. 179–183–206.
9. Рубльов О. С. Михайло Грушевський: перший рік у Радянській Україні (спроба реконструкції) / Рубльов О. С. // Укр. іст. журн. – 1996. – № 5. – С. 57–58.
10. Стрішенець Н. Степан Постернак / Н. Стрішенець // Бібліотечний вісник. – 1998. – № 5. – С. 29–37;
11. Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання (1847–1914) : збірник документів і матеріалів / НАН України. Ін-т історії України; Укрдержархів. ЦДІАК України; відп. ред. Г. Боряк ; упоряд.: Г. Боряк, В. Баран, Л. Гісцова, Л. Демченко, О. Музичук, П. Найдено, В. Шандра. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2013. – LXII. – 810 с. : іл.
12. Черниш Н. До історії української енциклопедичної справи ХХ ст. Черниш Н. // Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 122.

February Revolution of 1917 in Russia, and therefore the scenario of the Ukrainian revolution of 1917–1921. Radically changed the situation in the political life of the former empire of the Romanovs. In these circumstances, completion encyclopedic project «Ukrainian people in the ego and passed by this,» despite all the ongoing preparatory work lost meaning.

On the agenda put forward the preparation of their own Ukrainian studies and Ukrainian language encyclopedia. With the start of the revolution most events Ukrainian Ukrainian activists in St. Petersburg «Communities» in one way or another involved in the preparation of Ukrainian encyclopedias, asynchronously, but moving to Ukraine, where the focus and center of national life undergoing complex processes of state building.

Revealed severe stages of creating and writing «Encyclopedic Dictionary». The historical events that led to some changes in the material collected and the impact on the life and work of the project manager.

Keywords: *creation of the state, revolution, dictionary, encyclopedia, encyclopedic dictionary.*